

ŚW. ANTONI PADEWSKI – WSPÓŁTWÓRCĄ „KAZANIA FRANCISZKAŃSKIEGO XIII WIEKU” I KAZNODZIEJĄ W DUCHU „NOWEJ EWANGELIZACJI”

Franciszkański zakonnik średniowiecza, św. Antoni Padewski, od wieków już nie należy wyłącznie do franciszkanów, lecz do całego Kościoła i świata poprzez kanonizację (w niecały rok po swojej śmierci!), poprzez ogłoszenie go doktorem Kościoła (dopiero w roku 1946!), wreszcie poprzez „owoce” dla całego Kościoła, jeśli z jego 800–letniej rocznicy narodzin nastąpi wzrost modlitwy, „sięganie po coraz wyższe i szlachetniejsze cele na drodze wiary i świętości”, chęć „poznawania jego duchowej drogi”, chęć „zglębienia jego cnoty” oraz chęć „wysłuchiwania się w orędzie, jakim promieniuje jego życie”.¹

Ojciec franciszkańskiego zakonu, św. Franciszek z Asyżu, brata Antoniego nazywał swoim „biskupem”² i polecił mu „wykładać świętą teologię braciom” w zakonie, papież Grzegorz IX³ – po wysłuchaniu kazania br. Antoniego – nazwał go „Arką Testamentu”, papież Pius XII⁴ – w liście ogłaszającym go „doktorem Kościoła powszechnego” – na równi stawiał „doktrynę” Antoniego z „przepowiadaniem Słowa Bożego”; zaś Jan Paweł II⁵ – nazywał go głosicielem „Ewangelii sine glossa”, dostarczającym ludziom „wskazówek i bodźców” do takiego postępowania, „jakiego wymaga się nowa ewangelizacja”. Wreszcie kard. P. Poupard⁶ wliczając wprost św. Franciszka z Asyżu (i wiele innych świętych Kościoła katolickiego) do grona osób, które mają „duchowy wkład w budowanie Europy”⁷, pośrednio poparł treść i znaczenie Franciszkowego: „moim biskupem”⁸ (o Antonim), a w ten sposób i Antoniego z Padwy zaliczył do grona mających w/w „wkład” w budowę Europy.

Zdaje się nie dziwić przypomnienie kilku zasług św. Antoniego, szczególnie w dziele współtworzenia (teoretycznie i praktycznie!) „kazania franciszkańskiego XIII wieku”⁹, z okazji 800–lecia jego narodzin. Podam je w brzmieniu źródeł

XIII-wiecznych (być może budzących u czytelnika zdziwienie, dlaczego?) oraz wg opracowań XX-wiecznych w następujących punktach:

- biogram św. Antoniego z Padwy (1195 – 1231); biogram jedynie choćby z tego względu, iż z Antoniego życiorysu znamy tylko – jako pewne – trzy daty: wstąpienie do zakonu franciszkańskiego (1220), udział w kapitule w Porcjunkuli (1230), wreszcie data śmierci (13.06.1231);

- nowa jakość kazania, zasięg terytorialny przepowiadania Antoniego oraz jego ocena w oczach współczesnych mu ludzi: wczesnego środowiska franciszkańskiego oraz Stolicy Apostolskiej;

- św. Antoniego wkład w to, co zwie się: „kazaniem franciszkańskim XIII wieku”;

- w formie podsumowania: Antoni Padewski – wg Jana Pawła II – kaznodzieją w duchu „nowej ewangelizacji”.

1. W języku polskim dostępnych jest kilka biogramów¹⁰ św. Antoniego Padewskiego, których autorzy wykazują duży stopień kompetencji. W tym wypadku jest on bardzo potrzebny, skoro „tylko trzy daty z życia św. Antoniego są pewne: rok wstąpienia do braci mniejszych – 1220, obecność na kapitule generalnej w Asyżu – Porcjunkuli – 1230, oraz data śmierci – 13 czerwca 1231 roku”¹¹. Najobszerniejszy biogram, o. C. Niezgody, oparty jest w zasadzie na łacińskim, krytycznym opracowaniu, dokonany przez padewskich franciszkanów, zamieszczony w dziele: S. Antoni Patavini, O. Min., Doctoris Evangelici, „Sermones dominicales et festivi” ad fidem codicum recogniti curantibus Beniamino Costa, Leonardo Frasson, Joanne Luisetto, coadiuvante Paulo Marangon¹², poszerzonym i uzupełnionym w tym, co w/w autorzy zawarli w sposób skondensowany w części: „De vita” (s. Antonii) chronologicznie spectata”, czyli „O życiu (św. Antoniego) chronologicznie postrzeganym”.

Oczywiście, że nie będę się zajmować dokładnie całością życia Antoniego. Ograniczę się jedynie do podania tutaj kilku danych – przypuszczalnych faktów z życia Świętego – w oparciu o „De vita” – z okresu przedfranciszkańskiego, a cokolwiek więcej natomiast od momentu kiedy Ferdynand Buglioni (brat Antoni) zdecydował się na przejście od kanoników regularnych do franciszkanów, co działo się jeszcze za życia św. Franciszka z Asyżu.

Oto niektóre fakty z życia Antoniego:

- 1188/1195 – rok narodzin Ferdynanda Buglioni w Lizbonie.

- Po skończonym „15 roku życia” Ferdynand Buglioni podjął życie zakonne u kanoników regularnych w ich klasztorze w Lizbonie, a następnie w Coimbrze odbył studia teologiczne i przyjął święcenia kapłańskie.¹³ W klasztorze tym, Św. Krzyża, dotarła doń sława świętości pięciu misjonarzy i męczenników franciszkańskich: Bernarda, Piotra, Akkurzego, Adjutusa i Ottona, zamęczonych przez mahometan w Maroko w r. 1220 za głoszenie Chrystusa.

- W tym samym roku (1220) Ferdynand Buglioni wstąpił do zakonu franciszkańskiego, gdzie zmieniono mu imię na Antoni i wkrótce – po teologicznym i zakonnym przygotowaniu u kanoników regularnych w Coimbrze¹⁴ – został kaznodzieją w zakonie franciszkańskim.

- Lata 1221–1231 upływają Antoniemu na przepowiadaniu słowa Bożego, nauczaniu braci w zakonie i kierowaniu nimi (kustosz, prowincjał) oraz na pisaniu „Sermones dominicales” i „Sermones festivos”.

Z tego, 10-letniego, okresu pracy Antoniego – jak się zdaje – należy wyróżnić następujące momenty i okresy:

+ fakt święceń kapłańskich braci w Forli (prawdopodobnie jesienią roku 1221¹⁵), gdzie w czasie kazania Antoni „zabłysnął” wiedzą biblijno-teologiczną i przygotowaniem do pracy kaznodziejskiej do tego stopnia, iż przełożeni zlecili mu obowiązek przepowiadania Ewangelii i styl życia kaznodziei wędrownego¹⁶;

+ prawdopodobnie ten również fakt i przepowiadanie zadecydowały, iż sam zakonodawca, św. Franciszek z Asyżu, pismem: „Bratu Antoniemu, mojemu biskupowi, brat Franciszek pozdrowienie! Jest moim życzeniem, abyś wykladał świętą teologię braciom, byle tylko podczas tego studium nie gasili sami w sobie ducha świętej modlitwy i pobożności, jak mówi Reguła. Żegnaj!”¹⁷ – zlecił Antoniemu nauczanie braci teologii w latach 1223–1224 w Bolonii¹⁸;

+ w latach 1225–1227 Antoni zdaje się przepowiadać Ewangelię i pełnić obowiązki kustosza w południowej Francji¹⁹;

+ prawdopodobnie dopiero śmierć św. Franciszka z Asyżu (3.10.1226) staje się przyczyną udziału Antoniego w kapitule braci w Asyżu „wiosną 1227” roku i momentem zmiany środowiska pracy pośród braci i świeckich wiernych: Antoni zostaje prowincjałem braci w północnej Italii, odwiedzając klasztory i głosząc Ewangelię braciom i miastom, m.in. w Bolonii, Mediolanie, Genui i Padwie²⁰. W tym też czasie (1227–1230), czasie maksymalnie wytężonej pracy kapłańskiej i przełożenijskiej, warto podkreślić wysiłek Antoniego nad redakcją „Sermones dominicales” oraz fakt przepowiadania wobec papieża Grzegorza IX, który (po zakończeniu kazania Antoniego) nazwał go „Arką Testamentu”²¹;

+ w latach 1230–1231 zaznacza się spadek działalności Antoniego: nasilająca się choroba stanowi hamulec. W Padwie Antoni podejmuje się – na propozycję kardynała – biskupa Ostii – pisania i redagowania „Sermones festivos”. Podejmuje również (wiosną 1230 roku) intensywną pracę wielkopostną (kazania i spowiadanie), która – być może – przyczyniła się do szybszego zakończenia jego życia: 13.06.1231 r. A już w roku następnym (30.05.1232 r.) w Spoleto papież Grzegorz IX ogłosił Antoniego świętym Kościoła katolickiego.²²

Z wyżej podanego, przypuszczalnego biogramu św. Antoniego można wysnuć kilka wniosków: pierwszy to ten, iż dynamizm osobowości i moc wiary własnej, rodzącej się ze zgłębiania, a nawet mistyki ewangelicznej, zdają się być u podłoża zmiany życia i przejścia Antoniego od kanoników regularnych do dynamicznie rozwijających się za czasów Założyciela – franciszkanów.²³ Następny wniosek – to wielość i zróżnicowanie obowiązków codziennych Antoniego: kaznodzieja ludowy prawie „od zaraz” po zdarzeniu w Forli, nauczyciel teologii w swoim środowisku wewnątrzzakonnym, ewangelizator środowisk – łącznie braci swojego zakonu i mieszkańców znaczących miast północnych Włoch: Bolonii, Mediolanu, Genui; pisarz teologiczny, przybliżający fundamentalne prawdy Boże kapłanom i świeckim w tym samym kazaniu – traktacie na bazie niedziel i świąt roku kościelnego; wreszcie misjonarz w południowej Francji, miejscu rozwijającego się błędu albigensów²⁴. I trzeci z rzędu wniosków – to Antoniego bycie do dyspozycji (posłuszeństwo) względem przełożonych zakonu i zakonnych kapituł, względem Kościoła powszechnego: kardynała – protektora zakonu franciszkańskiego, papieża²⁵, Soboru Laterańskiego²⁶.

2. Wzmiankowane wyżej kraje, regiony i miasta, w których Antoni żywym słowem przepowiadał Chrystusa, świeccy ludzie, zakonnicy, kapłani, „wielcy” i „maluczcy” – darzyli go podziwem i posłuchem. W środowisku zaś franciszkańskim stawał się przedmiotem legend²⁷, czyli „historycznej relacji, przeznaczonej do publicznego czytania”²⁸. A po śmierci „kazania – traktaty” Antoniego przepisywano w formie kodeksów²⁹, by służyć braciom i innym kaznodziejom, które z czasem stały się przedmiotem teologicznych analiz, w XX zaś wieku fundamentem „awansu” Antoniego do glorii i grona doktorów Kościoła.³⁰

Nie mam tutaj zamiaru szczegółowo zajmować się zasięgiem wpływu na ludzi kazań Antoniego. Wydaje się jednak wskazane, a to częściowo zilustruje zasięg wpływu jego kazań, przytoczyć kilka zdań – stwierdzeń reprezentantów wczesnego środowiska franciszkańskiego (XIII wieku), braci: Tomasza Celano, Bonawentury z Bagnoregio i Jana Rigaua. Tomasz Celano³¹ „był towarzyszem św. Franciszka z Asyżu”, „był obecny na jego kanonizacji 16 lipca 1228 r.” i „otrzymał od papieża Grzegorza IX polecenie napisania życiorysu św. Franciszka”, w którym zamieścił charakterystykę przepowiadania św. Antoniego, w zasadzie skierowanego do wszystkich słuchaczy. Oto tekst Celańczyka: „... swego czasu brat Jan z Florencji, ustanowiony ministrem braci w prowincji, odprawiał kapitułę braci... Bóg dał mu natchnienie do mówienia, a wszystkich braci usposobił do słuchania życzliwie i uważnie... W tej też kapitule brał udział brat Antoni, któremu Pan otworzył umysł, aby rozumiał Pismo święte i by wszystkim ludowi przepowiadał Jezusa w mowie słodszej nad miód i plaster miodowy”³².

Powyższe stwierdzenia br. Tomasza pokazują szeroki zakres duchowego rozwoju Antoniego: właściwe nastawienie Antoniego do przepowiadania swojego ministra prowincjalnego (prowincjała!), poddanie się atmosferze i duchowemu wpływowi kapituły braci, podjęcie się pracy, „aby rozumieć Pismo Święte” z myślą, by „wszystkiemu ludowi przepowiadać Jezusa”, Osobę, a nie same prawdy dogmatyczne i moralne chrześcijaństwa.

Podobne wątki i sposób charakteryzowania przepowiadania Ewangelii przez Antoniego spotykamy i u innych braci zakonu franciszkańskiego z tego samego wieku. Św. Bonawentura nazwał Antoniego „wybitnym mówcą” i „sławnym wyznawcą Chrystusa” w „Życiorysie większym św. Franciszka”³³, napisanym przezeń na polecenie kapituły generalnej Braci Mniejszych w Narbonne w 1260 roku; na innym zaś miejscu³⁴ Bonawentura przepowiadanie św. Antoniego przyrównał do Franciszkowego sposobu głoszenia Ewangelii, który „gdy głosił kazania, to ani jedno słowo nie zasługiwało na naganę”. Brat Jan Rigaud, późniejszy biskup z Trequier, w swoim „Vita”³⁵ (s. Antonii), napisanym między 1293–1303 rokiem, w sposób bardziej wyszukany podsumował przepowiadanie Antoniego: „... siał wszędzie Słowo Boże... (był) heroldem Ewangelii, posłańcem prawdy wiecznej, otwierał swe usta wpośród Kościoła Bożego, pełen ducha mądrości i rozumu... (odznaczał się też) pełnią kultury teologicznej i naukowej, zadziwiał mędrców i wstrząsał ludem”.

Określenia św. Bonawentury: był „mówcą”, „wyznawcą Chrystusa”, którego „ani jedno słowo nie zasługiwało na naganę” – zdają się podkreślać osobistą pracę Antoniego nad moralnym doskonaleniem życia oraz doskonaleniem sztuki mówniczej, np. stylu, doboru właściwych słów czy zwrotów. Natomiast zdania bpa Rigaud zdają

się nawiązywać do Antoniego troski o przepowiadanie samej Ewangelii³⁶ w oparciu o teologię dogmatyczną³⁷, liturgię³⁸, pneumatologię³⁹ i kładą nacisk na owoce – skutki takiego przepowiadania. Dlatego Antonii „zadziwiał... wstrząsał”.

Dlatego nie może dziwić reakcja papieża Grzegorza IX, po wysłuchaniu jednego z kazań Antoniego: papież nazwał go „Arką Testamentu” i „Przybytkiem Pisma Świętego”⁴⁰. Nie może również zaskakiwać swoisty „nacisk” kardynała – bpa Ostii, Rainalda dei Conti⁴¹, protektora zakonu franciszkańskiego, aby Antoni finalizował pisanie (w ostatnim stadium choroby!) „Sermones festivos”⁴². W sumie przychylność i ingerowanie Stolicy Apostolskiej „w przekształcanie (się) ruchu franciszkańskiego”⁴³, na skuteczne przepowiadanie Chrystusa w Kościele – dlatego ów nacisk kardynała dei Conti – przyczyniały się i powodowały procesy pozytywne w Kościele w dziedzinie przepowiadania Ewangelii w XIII wieku.

3. Św. Antoniego wkład w „kazanie franciszkańskie XIII wieku”. Tak sformułowane zadanie z konieczności, choćby ze względu na brak opracowań, podaję krótko, fragmentarycznie i wycinkowo, z uwypukleniem tekstów źródłowych: ujęć autorytetów kościelnych, św. Franciszka i samego Antoniego z „Sermones”. Rozpracuję je według następujących etapów: syntetyczny rzut oka na „kazanie franciszkańskie XIII wieku”⁴⁴; Antoni Padewski „dzielił doświadczenie franciszkańskie”, czyli żył w środowisku franciszkańskim, głosił Ewangelię, uczył i pisał „Sermones” dla swego środowiska w XIII wieku; wreszcie – co św. Antoni wniósł do „kazania franciszkańskiego XIII wieku?”

Że Antoni wniósł sobą wiele do wyżej wymienionych kazań widać wyraźnie, choćby zestawiając niektóre teksty św. Franciszka z Asyżu ze stwierdzeniami – (wyżej podanymi) – brata Tomasza Celano, św. Bonawentury, bpa Jana Rigaud. Św. Franciszka⁴⁵ kazanie – jak się zdaje – wywieść należy z jego wiary w Chrystusa i z życia w Ewangelii, a także z zaufania i poddania się Kościołowi katolickiemu (w osobach papieży, kardynałów – protektorów zakonu, biskupów i przełożonych zakonnych). Wyraźnie widać, jak jawi się ono w życiu Franciszka (a następnie u jego współbraci!) z całym zapleczem ewangelicznym, które Święty⁴⁶ zawarł w następujących słowach: „można w dwojaki sposób duchownie postępować. Jeden sposób: nie wdawać się w kłótnie ani spory (...) i przyznawać się do wiary chrześcijańskiej. Inny sposób (...) (to) głosić Słowo Boże, aby ludzie uwierzyli w Boga... Ojca i Syna i Ducha Świętego”. Z latami jednak – w tym względzie – św. Franciszek się „rozwinął”. Dostrzec to można np. w jego „napomnieniach”, „listach” i wytycznych dla kaznodziejstwa braci⁴⁷. Teksty te zdają się wymagać od zakonników posiadania pewnego zasobu prawd ewangelicznych, łączenia Słowa Bożego z życiem sakramentalnym, a także przekonania, iż nauczający w Kościele kapłani, i z tegoż Kościoła poręki, rzeczywiście „dają nam ducha i życie”⁴⁸.

Cechy zaś przepowiadania Antoniego, podkreślane przez w/w trzech znamienitych braci zakonu franciszkańskiego, pochodzące z tej samej epoki – zdają się uwypuklać Antoniego „fachowość” i „teologiczność”. Oto przykłady: „brat Antoni rozumiał Pismo Św.”, „wszystkiemu ludowi przepowiadał Jezusa”, „był wybitnym mówcą”, „gdy głosił kazanie, to ani jedno słowo nie zasługiwało na naganę”, „siał wszędzie słowo Boże”, „otwierał swe usta wpośród Kościoła Bożego”, odznaczał się „pełnią kultury teologicznej i naukowej, zadziwiał mędrców i wstrząsał ludem”.

Po powyższym „wprowadzeniu” do problematyki: Św. Antoniego wkład w „kazanie franciszkańskie XIII wieku”, spróbuję najpierw dokonać krótkiej syntezy tej problematyki. Fragmentarycznie bowiem i z różnych punktów widzenia czyniły to różne autorytety XX wieku. Np. dwaj papieże, Pius XII i Jan Paweł II, podkreślili u Antoniego to: „doktryna... (u niego) na równi z przepowiadaniem słowa Bożego”⁴⁹, „ludzie czują się pociągnięci przez (niego), gdyż naśladują swego Boskiego nauczyciela”⁵⁰ do tego stopnia, iż „Chrystus i Ewangelia stały się dla (nich) regułą życia”⁵¹. Historycy, np. J. Kłoczowski i P. kard. Poupard, zdają się podkreślać szersze ewangeliczne oddziaływanie wspólnot franciszkańskich, konwentów („konwentalni”) na XIII-wieczne miasta⁵², w których „mają zwalczać herezje, ewangelizować świat miejski i przenikać te środowiska, które poddane są umysłowemu fermentowi o nieobliczalnych konsekwencjach”⁵³. Niektórzy zaś historycy homiletyki⁵⁴, szczególnie C. Niezgoda i B.J. Urban, po przestudiowaniu wielu tekstów franciszkańskich, źródeł o pierwszorzędym znaczeniu dla tej tematyki, dokonali kilku naprostowań i konstatacji w sprawie „kazania franciszkańskiego XIII wieku”. Niektóre z nich podaję niżej.

– „Sobór Laterański IV w roku 1215 zapoczątkował podniesienie poziomu świętego przepowiadania (...) przez postulat powrotu do jego «boskich źródeł»⁵⁵.

– Św. Franciszek z Asyżu (+1226), pierwszy ze wszystkich prawodawców życia zakonnego, dał swym braciom w Regule nakaz „przepowiadania ewangelicznego”⁵⁶.

– „Przystępne kaznodziejstwo franciszkańskie, bez wszelkich zasad artis praedicatorum (...) miało na celu przede wszystkim poruszyć wolę, uczucia (...) pociągnąć do pokuty, poprzez życie (...). W przechodzeniu z kaznodziejstwa czysto pokutnego na bardziej teologiczne w zakonie (...) znamienitą rolę odegrał św. Antoni z Padwy⁵⁷.

– Antoni (+1231) kontynuował też zasadniczy tron kaznodziejstwa franciszkańskiego: „kontynuował Franciszkowe kaznodziejstwo mocy” słowa Bożego i naukę o „mocy” słowa Bożego, kazania powodującego nawrócenia”⁵⁸.

– Św. Bonawentura (+ 1274) zaś był teologiem Słowa Bożego. Przepowiadanie kapłańskie Ewangelii widział jako „kontynuację rozmowy wcielonego Słowa Bożego z człowiekiem” i „z Niego czerpiącą swą moc”, bo „in verbis istis Spiritus” tak samo, jak w Chrystusowych⁵⁹.

– Także jedność Słowa Bożego i sakramentu, sprawa „równowagi” pomiędzy nimi, w czym kaznodziejstwo średniowieczne Kościoła nie celowało, u franciszkanów wieku XIII zdaje się być tezą wyprzedzającą epokę⁶⁰.

Wydaje mi się, że do powyższych należy dołożyć jeszcze dwa szczegółowsze stwierdzenia, wynikające z mojego dotychczasowego „przeglądu” faktów i zagadnień związanych – poprzez Antoniego – z „kazaniem franciszkańskim XIII wieku”. Jedno, mające ścisły związek z „doświadczeniem (przez Antoniego) życia franciszkańskiego przez jedenaście lat”⁶¹, które twórczo upłynęło Antoniemu, głównie na przepowiadaniu Ewangelii Bożemu ludowi Francji i Włoch oraz na „nauczaniu braci teologii” i gotowaniu ich do głoszenia w oparciu o wykształcenie i własną praktykę, i „Sermones” dla „braci”⁶². I drugie, mające odzwierciedlenie w faktach zakonnych, a także wypowiedziach papieskich⁶³ – że święte życie franciszkańskie Antoniego, jego przepowiadanie Ewangelii i napisanie kazań w XIII wieku, okazało się zbawienne dla franciszkańskiego zakonu i Kościoła nie tylko w tamtym okresie.

Poza przypomnieniem ogólnych stwierdzeń na temat „kazania franciszkańskiego XIII wieku”, łącznie z tym, co św. Antoni Padewski doń wniósł życiem, przepowiadaniem i napisaniem „Sermones”, obecnie mam zamiar (nadal skrótowo!) przedstawić – za pomocą Antoniego sformułowań i tekstów – jego rozumienie rzeczywistości chrześcijańskiej, której na imię „kazanie”⁶⁴, jego teologię kazania⁶⁵ oraz sformułowane i stawiane przezeń wymogi pod adresem kaznodziejów i słuchaczy, franciszkańskich i innych XIII wieku.

Zaczynam od przypomnienia, iż niektórzy polscy autorzy⁶⁶ podają na temat „średniowiecznego kazania” w Kościele Zachodnim przeważnie opinie negatywne. Oczywiście, nie mam tutaj zamiaru wybielać tego kaznodziejstwa, postuluję jedynie dalsze badania źródłowe, czyli na tekstach autorów kazań omawianego czasu. Moje od kilku lat zajmowanie się „kazaniem franciszkańskim XIII wieku” (w praktyce i teorii św. Franciszka z Asyżu, św. Antoniego i św. Bonawentury) daje podstawę do tego, aby przeciwstawić się cokolwiek wspomnianym autorom. I tak św. Franciszek⁶⁷ – pod koniec życia – był zdania, iż „kazanie u kaznodziei współtworzą co najmniej trzy czynniki: postawa „bardziej czynem niż słowem”, „słowa wypróbowane i czyste na pożytek i zbudowanie ludzi” oraz „Słowo Boże (...), które daje nam ducha i życie”. Św. Antoni Padewski⁶⁸ przepowiadanie Ewangelii widział w kategorii „służenia” kaznodziei i „to nie mocą własną, ale tą, której udziela Bóg”, aby „bliźniego podźwignąć nie głosem człowieka, ale jakby głosem Boga wysokiego”. Wreszcie – żyjący po Antonim św. Bonawentura⁶⁹ – teolog Słowa Bożego – dla kościelnego przepowiadania, kazania, sformułował dwie tezy teologiczne: jedna, że „in verbis istis docet Spiritus”, i druga – „incipiendun (est) a Christo, qui est medium”. Ta ostatnia znaczy, iż kazanie zaczyna się od życia z Chrystusem, aby przez Niego zmierzać do Boga.

Po krótkim przypomnieniu głównego i rozwijającego się nurtu kaznodziejstwa franciszkańskiego XIII wieku, chwalebne, który prezentowali głównie trzej wybitni ludzie ruchu franciszkańskiego, święci, znów wracam do św. Antoniego, do jego szczegółowych określeń kazania, do antoniańskiej teologii kazania i do podanych przezeń wymogów, stawianych kaznodziejom i słuchaczom XIII wieku.

Z zasady św. Antoni dwójako podchodzi do kazania. Raz (czasami tylko) jako do czynności aktualnie spełnianej przez kapłanów na mocy święceń („qui seminatis”⁷⁰), albo mającej nastąpić dopiero („seminabo super vos in nomine Jesu Christi qui exiit, a sinu Patris”)⁷¹. Drugi raz (rzeczownikowo) jako do skutku tychże czynności. I to właśnie święty nazywa słowem „praedicatio”⁷². Kazaniem więc – według autora „Sermones” – jest: „przepowiadanie Ewangelii”⁷³, „przekazywanie wiary i dobrych obyczajów”⁷⁴, „wieszczenie dóbr”⁷⁵, które Ewangelia zawiera i niesie, stosownie do mandatu, jaki otrzymali apostołowie.⁷⁶

Już samo to określenie kazania, podkreślające główne jego zadania, a mianowicie wieszczenie Ewangelii, „przekaz wiary”, „dóbr”, które są owocami zbawienia, wskazują, że Antoni jest teologiem kazania⁷⁷. To znaczy teoretykiem kaznodzieja, uwzględniającym i utrzymującym w kazaniu (głoszeniem i nauce o nim) „wewnętrzny związek ze skutecznym Słowem Bożym”, czyli łaską, która człowiekowi słuchającemu umożliwia „własne przyjęcie w wolnej decyzji”⁷⁸.

Antoniego teologię kazania podkreślają papieże, np. Pius XII⁷⁹ i Jan Paweł II⁸⁰. Wiele elementów teologicznych kazania Antoniego można znaleźć w opracowaniach dwu

sympozjów franciszkańskich, zorganizowanych z racji 800-lecia urodzin św. Franciszka z Asyżu⁸¹ (w Rzymie) i 750-lecia śmierci św. Antoniego⁸² (w Padwie). To ostatnie miało za temat: „*Sermones (s. Antonii–BU) dominicales et festivi ad fidem codicum recogniti*”, wydane w 1979 r., które zgromadziło 16 referatów na ich temat.

Nie problematyka symposium jednak będzie przedmiotem dalszych moich wywodów. Ale ponownie oddaję głos św. Antoniemu. Tym razem w sprawie teologii kazania, którą przedłożę uwypuklając jedynie trzy jego znamienne fakty teologiczne: wiązanie (u Antoniego) problematyki przepowiadania kazania z odpowiednimi tekstami – zdarzeniami biblijnymi; podkreślenie podmiotu nauczającego w Kościele: „*Christus vel praedicator ipsius*”; akcentowanie wreszcie u kaznodziei współpracy z Duchem Świętym.

Co do sprawy pierwszej – to następujące (niektóre) ewangeliczne zdarzenia i teksty były u Antoniego powodem poruszania „na ambonie” problematyki przepowiadania: Łukaszowa (8, 4–15) przypowieść o siewcy; Markowa (16, 1–8) relacja o namaszczeniu ciała P. Jezusa; Janowe relacjonowanie o ukazaniu się Zmartwychwstałego apostołom i Łukaszowe (Dz 11, 1–18) przedstawienie skutków nauczania św. Piotra w Cezarei; Janowe (10, 1–6) przedłożenie o Jezusie – Dobrym Pasterzu; Łukaszowa (Dz 2, 1–13) wersja zesłania Ducha Świętego; Łukaszowa Ewangelia (5, 1–3) o nauczaniu P. Jezusa „z łodzi” i Markowa Ewangelia (16, 14–20) o Jezusowym zmartwychwstaniu⁸³.

Teologiczną zaś zasadę o nauczaniu prawdy Bożej w Kościele: „*Seminator est Christus vel praedicator ipsius*” Antoni podał objaśniając przypowieść o siewcy i wyraźnie akcentując, że „*semen (est) verbum Dei*” i sam odwołał się do misji apostołowskiej „*in nomine Jesu Christi*”⁸⁴.

Znamienne jest – wreszcie – iż tezę o pogłębionej współpracy kaznodziei z Duchem Świętym Antoni wygłosił w kazaniu na uroczystość Zesłania Ducha Świętego, odwołując się do samego Chrystusa i postawy apostołów, wrażliwych na to, co im Duch Święty „*pozwałal mówić*” (Dz 2, 4). Pogłębioną natomiast współpracę kaznodziejów z Duchem Św. nasz kaznodzieja widział w pokornej i usilnej prośbie „o łaskę” urzeczywistnienia na nowo dzieła Pięćdziesiątnicy „*przez uświęcenie pięciu zmysłów i wypełnianie dziesięciu przykazań*”, w prośbie – „*o ducha prawdziwej skruchy, o żar świadectwa...*, (o) oglądanie wśród świętych Trójjedynego Boga”⁸⁵ oraz zabieganie o „*łaskę przepowiadania*”⁸⁶.

W krótkości dotychczas przedstawiłem – odwołując się do tekstów „*Sermones*” – Antoniego – rozumienie i określenie „kazania” oraz jego teologię kazania. Pozostało mi jeszcze podanie kilku stawianych przezeń wymogów kaznodziejom i słuchaczom XIII wieku. Jedne wymogi i drugie – mówię to zaraz na początku tych uwag – wynikają z kontekstu biblijnego, biblijnych zdarzeń i nauki autorów ksiąg Nowego Testamentu. A więc bardziej z założeń teologicznych niż z potrzeb epoki czy jakichś środowisk, choć tych ostatnich Antoni nie pomija!

Wymogi stawiane kaznodziejom są dwojakie: jedne dotyczą ich życia. W tej sprawie Antoni wypowiadał wiele ogólnych postulatów w różnych miejscach „*Sermones*”. Podaję jedynie kilka:

– „Kto napełniony jest Duchem Świętym, ten przemawia różnymi językami. Różne języki – to różne świadectwa o Chrystusie... pokora, ubóstwo, cierpliwość, posłuszeństwo... mowa jest skuteczna wówczas, kiedy przemawiają czyny”⁸⁷;

– „... cuius vita despicitur, restet et praedicatio contemnetur... Si enim tantum praedicator loquetur et vita obmutescit, aqua de Petra non exit”⁸⁸.

Drugi rodzaj wymogów stawianych kaznodziejom dotyczy natury ich kazań, które głoszą lub mają głosić. W tym zakresie wymogi Antoni formułuje w sposób zobowiązujący:

– „Hoc primum oportet praedicatorem facere”⁸⁹ albo:

– „Sicut enim calamus litteras scribit in pelle, sic praedicatio fidem et bonos mores scribere debet in corde audientis”⁹⁰.

Ze sformułowań św. Antoniego wynika między innymi i to, że autor „Sermones” uzależnił owoce kazania od żywej więzi kaznodziei z Bogiem: wiary, modlitwy, wznoszenia ducha do Boga w różnych okolicznościach dnia i życia, od „łaski przepowiadania”, która jest przywilejem kaznodziei, a o którą kapłan winien czynić starania⁹¹; owoc kazania – jego zdaniem – jest równocześnie rezultatem umysłowej pracy kaznodziei, dlatego kazanie powinno się odznaczać solidnym przygotowaniem, nastawieniem i ukierunkowaniem na właściwe czyny słuchaczy oraz wolą wpływu kaznodziei na zmianę ich postępowania⁹².

Także swoje wymogi pod adresem słuchaczy kazań XIII wieku Antoni podał w sposób ogólny, w kontekście biblijnym, na bazie ewangelicznej. Np. na tle przypowieści o siewcy, z uwypukleniem: „ziarno pada na drogę i zostało podeptane... padło na skałę... między ciernie... na ziemię żyzną” (Łk 8, 5–8)⁹³. Spotkać też można u Antoniego uwagi o religijności słuchających go ludzi, które są ogólnikowe i w przeważce negatywne. Te ostatnie – to grzechy przeciwne szóstemu przykazaniu dekalogu, fałszywa religijność u niektórych, przywiązanie do bogactw i nikły skutek pokutowania; wszystko to kaznodzieja tak podsumował: „non omnium est fides” i „omnes non obediunt Evangelio”⁹⁴.

Oprócz naszkicowanych przez Antoniego i negatywnie przezeń ocenionych kierunków pracy kaznodziei nad słuchaczami, inne znaleźć możemy w jego „komentarzu” do Łukaszeвого (8, 8) zdania: „inne w końcu padło na ziemię żyzną... i wydało plon stokrotny”. Tutaj św. Antoni opowiedział się za kreowaniem – przez kaznodzieję i słuchacza – wzoru chrześcijanina „sprawiedliwego i pokutującego”, aktywnego i kontemplatywnego”. Wszystko po to, aby świętość osiągnąć w „świętym Kościele”⁹⁵.

Zamierzeniem tego opracowania było w miarę syntetyczne nakreślenie charakterystycznych rysów przepowiadania św. Antoniego Padewskiego, zasięgu tegoż przepowiadania oraz reakcji autorytetów Kościoła i zakonu na to głoszenie Ewangelii przez około 10 lat jego pracy w zakonie franciszkańskim. W świetle wypowiedzi papieży, np. Piusa XII czy Jana Pawła II oraz innych znawców zagadnienia, franciszkanizm Antoniego nie ulega wątpliwości. Docenił to sam św. Franciszek, czyniąc Antoniego w zakonie pierwszym nauczycielem teologii w Bolonii. To wszystko było mi potrzebne, aby – na bazie Franciszkowego głoszenia Chrystusa – wyraźniej

móc dostrzec i uwypuklić wkład Antoniego w to, co nazywa się „kazaniem franciszkańskim XIII wieku”.

Założyciel zakonu, św. Franciszek, poprzez życie wspólne z braćmi oraz proste formy nauczania ludu położył podwaliny pod „kazanie franciszkańskie XIII wieku”, które są bardzo proste: głosić Chrystusa „bardziej czynem niż słowem”, „słowem dla budowania ludu”, słowem też, ponieważ ono „daje ducha i życie”. W ten sposób Franciszek zainicjował franciszkańską tematykę podstawową kazań: ewangeliczne treści o codziennym znaczeniu, tematykę pokuty i pokoju.

Św. Antoni posunął się dalej, uprawiał już formalne i teologiczne „sermo” w zakonie i w Kościele z podbudową biblijną: jej mocą, treścią i tekstami. Widoczne to jest w tekstach jego „Sermones”. Dlań kazanie („sermo”) jest „przepowiadaniem Ewangelii”, „przepowiadaniem wiary i dobrych obyczajów” oraz „wieszczeniem dóbr wiecznych”. Antoni, ewangeliczny doktor Kościoła, wyraźnie też postawił teologiczną tezę, iż w Kościele „seminator est Christus praedicator ipsius”. A przepowiadający Ewangelię w Kościele mają być „Spiritu Sancto repleti”, aby głosić Bożą naukę, nie swoją, i to „prout Spiritus Sanctus dederit illis”. Powinni także zabiegać u Boga o „gratiam praedicationis”, ze swej strony świadomi, że „czynem” więcej można uczynić niż „słowem” oraz zabiegać o lepsze przygotowanie się do kazań. W tej materii Antoni wskazał trzy kierunki pracy: staranie się „soliditas” przepowiadania, o „rectitudo” głoszenia oraz powodowanie „correctio” w sferze postępowania słuchaczy.

Chcąc jednak przynajmniej częściowo – na koniec – podjąć zagadnienie: Antoni współtwórcą „kazania franciszkańskiego XIII wieku” – trzeba stwierdzić, iż rozwój tego, co jest w ten sposób określone, nie zakończył się wraz z jego śmiercią (13.06.1231 r.). Wiek XIII trwał nadal, a franciszkanie żyli i przepowiadali Ewangelię nadal, „kazanie (zaś) franciszkańskie XIII wieku” bardziej niż Antoni ubogacił św. Bonawentura (+1274). Ubogacił je bardziej różnorodnością czasowo-środowiskową. Ma bowiem na swoim koncie kazania „de tempore”, „de sanctis”, „de BV Maria”, „de diversis”, „collationes”, „coram rege”, „coram regina”, in conventu fratrum”, „ad moniales”, „coram multis”⁹⁶. Bonawentura, seraficki doktor Kościoła, ubogacił też „kazanie franciszkańskie XIII wieku” teologicznie. To znaczy tak, aby było ono „owocne i skuteczne”, w Kościele ⁹⁷.

Św. Bonawentura, „teolog kazania”, podał m.in. chrystologiczne określenie kazania: jest ono „kontynuacją rozmowy Wcielonego Słowa Bożego z człowiekiem” – i na Chrystusie polecał je franciszkanom oprzeć, aby mogli skutecznie głosić: „incipiendum est a Christo, qui est medium”. A dodatkowo nadmieniam, iż historia temu doktorowi Kościoła nadała tytuł „drugiego założyciela” zakonu⁹⁸ franciszkańskiego.

W taki oto sposób św. Antoni staje się – ze swoim kazaniem „bardziej teologicznym” – ogniwem pośrednim pomiędzy św. Franciszkiem z Asyżu a św. Bonawenturą, pomiędzy „bardziej czynem niż słowem” a „incipiendum est a Christo, qui est medium”. W tenże sposób Antoni okazuje się „wielkim uczniem Chrystusa i Biedaczyny z Asyżu”, który dostarcza „świętością życia” (łącznie z kazaniem) „wyrzistrych wskazówek i bodźców do działania, jakiego wymaga nowa ewangelizacja”⁹⁹. Szkoda, że hasło „franciszkańskie kazanie” nie znalazło dla siebie miejsca w Encyklopedii Katolickiej KUL-u¹⁰⁰ pośród haseł „franciszkańskich”, które się tam znajdują.

Przypisy

- ¹ Jan Paweł II, *Do czcigodnego ojca Lanfranco Serriniego OFMConv, przewodniczącego Unii Franciszkańskich Przełożonych Generalnych*, nr 1.
- ² W: *Pisma św. Franciszka z Asyżu*, t. K. Ambrożkiewicz OMFCap, Warszawa 1976, s. 155–156.
- ³ Pius XII, *Exsulta, Lusitania felix*, o felix Padua, *Commentarium Ordinis Fratrum Minorum s. Francisci Conventualium*, (Roma) 1946, nr III–IV, s. 60.
- ⁴ Tamże, nr II. Por. C. Niezgoda OFMConv, *Św. Antoni Padewski. Życie i nauczanie*, Warszawa 1984, s. 117.
- ⁵ *Do czcigodnego ojca Lanfranco Serriniego*, nr 3, 5.
- ⁶ *Rola Stolicy Apostolskiej w budowaniu Europy*, *Więź* 1992, nr 10, s. 5–6.
- ⁷ Por. J. Brosse, *Wielcy mistrzowie duchowi świata*, przeł. J. Kania, (Łódź 1995), s. 67.
- ⁸ C. Niezgoda, dz. cyt., s. 130.
- ⁹ Por. B.J. Urban OFMConv, *Kazanie franciszkańskie – słowo Boże XIII wieku*, w: *W nurcie franciszkańskim*, Kraków 1987, s. 290–292, 304–306, 308–309.
- ¹⁰ Por. K. Kuźmak, E. Sokołowski, *Antoni z Padwy*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, Lublin 1973, kol. 660; *Antoni Padewski, doktor Kościoła*, w: H. Fros SJ, F. Sowa, *Twoje imię. Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny*, Kraków (1975), s. 104–105; J.W. Rosłon OFMConv, *Św. Antoniegoz Padwy, kapłana i doktora Kościoła*, w: tenże, *Rozważania o świętych zakonu franciszkańskiego na podstawie Mszału serafickiego*, Warszawa 1981, s. 124; C. Niezgoda, dz. cyt., s. 16–97.
- ¹¹ C. Niezgoda, dz. cyt., s. 24–25.
- ¹² (OFMConv.), t. 1, Patavii 1979, s. XIII–XXII.
- ¹³ Tamże, s. XIV–XV. Por. Pius XII, *Exsulta, Lusitania felix*, w: C. Niezgoda, dz. cyt., s. 16; Jan Paweł II, *Do czcigodnego ojca Lanfranco Serriniego*, nr 2.
- ¹⁴ Por. *De vita (s. Antonii) chronologice spectata*, w: *S. Antonii Patavini, O.Min., Doctoris Evangelici, Sermones dominicales et festivi*, s. XV.
- ¹⁵ Tamże, s. XVI.
- ¹⁶ Tamże, s. XVI–XVII.
- ¹⁷ W: *Pisma św. Franciszka z Asyżu*, s. 156.
- ¹⁸ Por. *De vita (s. Antonii) chronologice spectata*, s. XVII.
- ¹⁹ Tamże, s. XVIII.
- ²⁰ Tamże, s. XVIII–XIX.
- ²¹ Tamże, s. XIX–XX.
- ²² Tamże, s. XX–XXII.
- ²³ Por. C. Niezgoda, dz. cyt., s. 39–40, 186–189.
- ²⁴ Tamże, s. 60–67.
- ²⁵ Tamże, s. 78–79, 72–73.
- ²⁶ Por. Jan Paweł II, *Do umiłowanych synów: Jana Vaughn, generała Zakonu Braci Mniejszych Franciszkanów; Witalisa Bommarco, generała Zakonu Braci Mniejszych Franciszkanów Konwentualnych; Flawiusza Carraro, generała Zakonu Braci Mniejszych Franciszkanów Kapucynów; Rolanda Faley, generała Trzeciego Zakonu Reguły św. Franciszka z Asyżu: w osiemsetną rocznicę narodzin św. Franciszka z Asyżu*, w: Jan Paweł II, *O życiu zakonnym*, opr. E. Weron SAC, A. Jaroch SAC, Poznań 1984, s. 327–328.
- ²⁷ Por. C.T. Niezgoda OFMConv, *Wprowadzenie (do) Br. Tomasz Celano, Życiorys pierwszy św. Franciszka z Asyżu*, w: *Wczesne źródła franciszkańskie*, t. 1, red. S. Kafel OFMCap, Warszawa 1981, s. 13.
- ²⁸ Tenże, *Wprowadzenie (do) Św. Bonawentury, Życiorys większy św. Franciszka z Asyżu*, w: tamże, s. 230.
- ²⁹ Por. *Nonnulli codices*, w: *S. Antonii Patavini, O. Min. Doctoris Evangelici, Sermones*, s. LXXIII.
- ³⁰ Pius XII, *Exsulta, Lusitania felix*, s. 59–61.

- ³¹ C.T. Niezgoda, *Wprowadzenie (do) Br. Tomasz Celano, Życiorys pierwszy św. Franciszka z Asyżu*, w: *Wczesne źródła franciszkańskie*, s. 11–13.
- ³² Ps. 18, 11. Por. Br. Tomasz Celano, *Życiorys pierwszy św. Franciszka z Asyżu*, s. 46–47.
- ³³ W: *Wczesne źródła franciszkańskie*, s. 255.
- ³⁴ *Rozważania wieczorne*, w: tamże, s. 382.
- ³⁵ Cyt. za: C. Niezgoda, *Św. Antoni Padewski*, s. 165.
- ³⁶ Por. Mt 13, 3–9.
- ³⁷ Por. K. Kuźmak, E. Sokołowski, *Antoni z Padwy*, kol. 660–661.
- ³⁸ Por. Św. Antoniego z Padwy, kapłana i doktora Kościoła, w: *Liturgia Godzin. Teksty własne zakonów franciszkańskich w Polsce*, t. 3–4, Katowice–Panewniki (1989), s. 76–85.
- ³⁹ Por. Dz Ap 2, 37–41.
- ⁴⁰ Por. *De vita (s. Antonii) chronologice spectata*, s. XX. Por. Pius XII, *Exsulta, Lusitania felix*, s. 60.
- ⁴¹ Por. M. Pollakówna, *Aleksander IV, Rinaldo z Segni*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, Lublin 1973, kol. 326.
- ⁴² Por. *De vita (s. Antonii) chronologice spectata*, s. XX–XXI.
- ⁴³ P. kard. Poupard, art. cyt., s. 8–10.
- ⁴⁴ Jan Paweł II, *Do czcigodnego ojca Lanfranco Serriniego*, nr 2.
- ⁴⁵ Por. B.J. Urban, *Kazanie franciszkańskie – słowo Boże XIII wieku*, s. 294–303, 306–307.
- ⁴⁶ *Reguła Braci Mniejszych z roku 1221*, w: *Pisma św. Franciszka z Asyżu*, s. 63–64.
- ⁴⁷ Por. B.J. Urban, *Kazanie franciszkańskie – słowo Boże XIII wieku*, s. 307.
- ⁴⁸ W: *Pisma św. Franciszka z Asyżu*, s. 149–150.
- ⁴⁹ Pius XII, *Exsulta, Lusitania felix*, w: C. Niezgoda, dz. cyt., s. 117.
- ⁵⁰ Por. Jan Paweł II, *Do umiłowanych synów... w osiemsetną rocznicę narodzin św. Franciszka z Asyżu*, s. 325–326.
- ⁵¹ Tenże, *Do czcigodnego ojca Lanfranco Serriniego*, nr 2.
- ⁵² Por. J. Kłoczowski, *Zakony na ziemiach polskich w średnich wiekach*, w: *Kościół w Polsce. Średniowiecze*, red. J. Kłoczowski, t. 1, Kraków 1966, s. 458–465; tenże, *Bonawentura jako general zakonu (1257–1274) a czesko-polska (polsko-czeska) prowincja franciszkanów*, w: *Św. Bonawentura. Życie i myśl*, red. S.C. Napiórkowski OFMConv, E.I. Zieliński OFMConv, Niepokalanów 1976, s. 442–443, 447–448.
- ⁵³ Por. P. kard. Poupard, art. cyt., s. 9.
- ⁵⁴ Por. B.J. Urban, *Kazanie franciszkańskie – słowo Boże XIII wieku*, s. 292–294.
- ⁵⁵ C. Niezgoda, *Św. Antoni Padewski*, s. 164.
- ⁵⁶ Tenże, *Kaznodzieja według myśli św. Antoniego z Padwy*, *Studia Franciszkańskie* 1984, nr 1, s. 180.
- ⁵⁷ Tenże, *Św. Antoni Padewski*, s. 162.
- ⁵⁸ B.J. Urban, *Kazanie franciszkańskie – słowo Boże XIII wieku*, s. 308.
- ⁵⁹ Tamże.
- ⁶⁰ Por. tamże, s. 308–309.
- ⁶¹ Por. Jan Paweł II, *Do czcigodnego ojca Lanfranco Serriniego*, nr 2.
- ⁶² Por. *Introductio*, w: S. Antonii Patavini, *O.Min., Doctoris Evangelici, Sermones*, s. XIX, XXIV, XLIX–L.
- ⁶³ Por. np. Codices, w: tamże, s. LXXIII–LXXIV; Editiones, w: tamże, s. CII–CX; Pius XII, *Munificentissimus Deus*, ASS 42(1950) 764: „In sacris vero sriptoribus, qui eo tempore Divinarum Litterarum sententiis variisque similitudinibus seu analogiis usi, Assumptionis doctrinam, quae pie credebatur, illustrarunt ac confirmaverunt, peculiarem locum obtinuit Doctor Evangelicus, S. Antonius Patavinus” (por. C. Niezgoda, *Św. Antoni Padewski*, s. 143); Jan Paweł II, *Do czcigodnego ojca Lanfranco Serriniego*, nr 5: „Pisma bogate w nauczanie biblijne, a zawsze obfitujące w pouczenia duchowe i moralne, są także dzisiaj wzorem i vademecum kaznodziejstwa”.

- ⁶⁴ Por. *Kazanie*, w: *Mały słownik teologiczny*, red. K. Rahner, H. Vorgrimler, Warszawa 1987, kol. 173–174.
- ⁶⁵ Por. *Słowo Boże i Teologia kerygmaticzna*, w: tamże, kol. 419–420, 478–479.
- ⁶⁶ Por. B.J. Urban, *Kazanie franciszkańskie – słowo Boże XIII wieku*, s. 292–293, 294, 304–305.
- ⁶⁷ Tamże, s. 298–299.
- ⁶⁸ Por. tamże s. 305.
- ⁶⁹ Tamże, s. 306, 308.
- ⁷⁰ Por. S. Antonii Patavinii, O.Min., *Doctoris Evangelici, Sermones*, t. 1, s. 24; t. 3, s. 889.
- ⁷¹ Tamże, t. 1, s. 24.
- ⁷² Por. np. tamże, s. 145.
- ⁷³ Tamże, t. 3, s. 889.
- ⁷⁴ Tamże, t. 1, s. 145.
- ⁷⁵ Tamże, t. 3, s. 889.
- ⁷⁶ Tamże, s. 887–888.
- ⁷⁷ Por. C. Niezgodą, *Św. Antoni Padewski*, s. 141–142, 151–152.
- ⁷⁸ Por. *Kazanie*, w: *Mały słownik teologiczny*, red. K. Rahner, H. Vorgrimler, kol. 173.
- ⁷⁹ Por. *Exsulta, Lusitania felix*, w: C. Niezgodą, dz. cyt., s. 117: „... A jakie światło rzuciła doktryna Antoniego, na równi z przepowiadaniem Słowa Bożego, świadczą zgodnie jemu współcześni i nowsi... Jeśli ktoś uważnie zajmie się „Kazaniami”..., to Antoni ukaże mu się jako doskonały znawca Pisma Świętego; jako znakomity teolog w zagadnieniach dogmatycznych..., wybitny nauczyciel i mistrz w traktowaniu spraw ascetycznych i mistycznych. Wszystkie one, jako skarbiec boskiej sztuki przepowiadania stanowią... argumenta validissima do obrony prawdy..., do nawracania”.
- ⁸⁰ Por. *Do czcigodnego ojca Lanfranco Serriniego*, nr 4: „... Pismo Święte było dlań „terra parturiens”, która rodzi wiarę, nadaje kształt moralności i swoją słodczą pociąga ludzkie dusze... Z tęsknoty za Bogiem rodzi się teologia św. Antoniego”.
- ⁸¹ Por. jeden z referatów: J. Guy Bougerol OFMConv, *S. Francesco nei primi predicatori universitari*, *Fraternus Nuntius* 1981, nr 5, wyd. polskie, s. 11–12. Por. też A.J. Matanić OFM, *Duchowość chrystocentryczna braterstwa franciszkańskiego*, *Studia Franciszkańskie* 1981, nr 1, s. 127, 128, 129–130, 133.
- ⁸² Por. kilka referatów Sympozjum: A. kard. Ballestrero, *La missione del predicatore del Vangelo nei „Sermones”*, *Fraternus Nuntius* 1981, nr 5, s. 13; A. Pompei OFMConv, *I Sermones di S. Antonio e la teologia francescana*, tamże, s. 15; T. De Poi OFMConv, *Teologia del sacerdozio e della vita religiosa*, tamże, s. 15.
- ⁸³ Por. S. Antonii Patavini, O.Min., *Doctoris Evangelici, Sermones*, t. 1, s. 26–27, 205–206, 224, 229–230, 248, 367–368, 384–385, 482–483; t. 3, s. 237–244.
- ⁸⁴ Por. tamże, t. 1, s. 26–27.
- ⁸⁵ Tamże, t. 1, s. 384–385. Uwaga: Wprowadzenie do Liturgii Godzin (t. 1, Poznań 1982, s. 73–74) podaje: „Żywoty świętych należy uzgodnić z prawdą historyczną... Należy uwydatnić duchowość właściwą danemu świętemu w sposób odpowiadający wymaganiom współczesnym oraz podkreślić jego znaczenie w życiu i duchowości Kościoła”. – Jeśli tymi kryteriami kierowali się ci, którzy dobierali drugie czytanie na Godzinę Czytań na dzień 13 czerwca, to dobrali oni teksty Antoniego mówiące o współpracy kapłana z Duchem Świętym w dziele przepowiadania Ewangelii. Por. *Officia propria in Liturgia Horarum ad usum Fratrum Minorum S. Francisci Conventualium, Monialium S. Clarae an Fertii Ordinis a S. Congregatione pro Cultu Divino approbata, Romae* 1974, s. 107–108; *Liturgia Godzin*, t. 3, Poznań 1988, s. 1237–1238.
- ⁸⁶ S. Antonii Patavini, O.Min., *Doctoris Evangelici, Sermones*, t. 1, s. 229–230.
- ⁸⁷ Tamże, s. 384–385.
- ⁸⁸ Tamże, s. 224.
- ⁸⁹ Tamże, s. 229–230.
- ⁹⁰ Tamże, s. 248.

- ⁶⁴ Por. *Kazanie*, w: *Mały słownik teologiczny*, red. K. Rahner, H. Vorgrimler, Warszawa 1987, kol. 173–174.
- ⁶⁵ Por. *Słowo Boże i Teologia kerygmatyczna*, w: tamże, kol. 419–420, 478–479.
- ⁶⁶ Por. B.J. Urban, *Kazanie franciszkańskie – słowo Boże XIII wieku*, s. 292–293, 294, 304–305.
- ⁶⁷ Tamże, s. 298–299.
- ⁶⁸ Por. tamże s. 305.
- ⁶⁹ Tamże, s. 306, 308.
- ⁷⁰ Por. S. Antonii Patavini, O.Min., *Doctoris Evangelici, Sermones*, t. 1, s. 24; t. 3, s. 889.
- ⁷¹ Tamże, t. 1, s. 24.
- ⁷² Por. np. tamże, s. 145.
- ⁷³ Tamże, t. 3, s. 889.
- ⁷⁴ Tamże, t. 1, s. 145.
- ⁷⁵ Tamże, t. 3, s. 889.
- ⁷⁶ Tamże, s. 887–888.
- ⁷⁷ Por. C. Niezgoda, *Św. Antoni Padewski*, s. 141–142, 151–152.
- ⁷⁸ Por. *Kazanie*, w: *Mały słownik teologiczny*, red. K. Rahner, H. Vorgrimler, kol. 173.
- ⁷⁹ Por. *Exsulta, Lusitania felix*, w: C. Niezgoda, dz. cyt., s. 117: „... A jakie światło rzuciła doktryna Antoniego, na równi z przepowiadaniem Słowa Bożego, świadczą zgodnie jemu współcześni i nowsi... Jeśli ktoś uważnie zajmie się „Kazaniami”..., to Antoni ukaże mu się jako doskonały znawca Pisma Świętego; jako znakomity teolog w zagadnieniach dogmatycznych..., wybitny nauczyciel i mistrz w traktowaniu spraw ascetycznych i mistycznych. Wszystkie one, jako skarbiec boskiej sztuki przepowiadania stanowią... argumenta validissima do obrony prawdy..., do nawracania”.
- ⁸⁰ Por. *Do czcigodnego ojca Lanfranco Serriniego*, nr 4: „... Pismo Święte było dlań „terra parturiens”, która rodzi wiarę, nadaje kształt moralności i swoją słodyczą pociąga ludzkie dusze... Z tęsknoty za Bogiem rodzi się teologia św. Antoniego”.
- ⁸¹ Por. jeden z referatów: J. Guy Bougerol OFMConv, *S. Francesco nei primi predicatori universitari*, *Fraternus Nuntius* 1981, nr 5, wyd. polskie, s. 11–12. Por. też A.J. Matanič OFM, *Duchowość chrystocentryczna braterstwa franciszkańskiego*, *Studia Franciszkańskie* 1981, nr 1, s. 127, 128, 129–130, 133.
- ⁸² Por. kilka referatów Sympozjum: A. kard. Ballestrero, *La missione del predicatore del Vangelo nei „Sermones”*, *Fraternus Nuntius* 1981, nr 5, s. 13; A. Pompei OFMConv, *I Sermones di S. Antonio e la teologia francescana*, tamże, s. 15; T. De Poi OFMConv, *Teologia del sacerdozio e della vita religiosa*, tamże, s. 15.
- ⁸³ Por. S. Antonii Patavini, O.Min., *Doctoris Evangelici, Sermones*, t. 1, s. 26–27, 205–206, 224, 229–230, 248, 367–368, 384–385, 482–483; t. 3, s. 237–244.
- ⁸⁴ Por. tamże, t. 1, s. 26–27.
- ⁸⁵ Tamże, t. 1, s. 384–385. Uwaga: Wprowadzenie do Liturgii Godzin (t. 1, Poznań 1982, s. 73–74) podaje: „Żywoty świętych należy uzgodnić z prawdą historyczną... Należy uwydatnić duchowość właściwą danemu świętemu w sposób odpowiadający wymaganiom współczesnym oraz podkreślić jego znaczenie w życiu i duchowości Kościoła”. – Jeśli tymi kryteriami kierowali się ci, którzy dobierali drugie czytanie na Godzinę Czytań na dzień 13 czerwca, to dobrali oni teksty Antoniego mówiące o współpracy kapłana z Duchem Świętym w dziele przepowiadania Ewangelii. Por. *Officia propria in Liturgia Horarum ad usum Fratrum Minorum S. Francisci Conventualium, Monialium S. Clarae an Fertiai Ordinis a S. Congregatione pro Cultu Divino approbata*, Romae 1974, s. 107–108; *Liturgia Godzin*, t. 3, Poznań 1988, s. 1237–1238.
- ⁸⁶ S. Antonii Patavini, O.Min., *Doctoris Evangelici, Sermones*, t. 1, s. 229–230.
- ⁸⁷ Tamże, s. 384–385.
- ⁸⁸ Tamże, s. 224.
- ⁸⁹ Tamże, s. 229–230.
- ⁹⁰ Tamże, s. 248.

- ⁹¹ Tamże, s. 229–230.
- ⁹² Tamże, s. 248.
- ⁹³ Por. tamże, s. 24–29.
- ⁹⁴ Tamże, s. 25. Por. tamże, t. 3, s. 241–242.
- ⁹⁵ Tamże, t. 1, s. 28–29.
- ⁹⁶ Por. B.J. Urban, *Siewca Słowa Bożego*, w: *Św. Bonawentura. Życie i myśl*, s. 338–347.
- ⁹⁷ Por. *Teologia kerygmaticzna albo Teologia przepowiadania*, w: *Mały słownik teologiczny*, red. K. Rahner, H. Vorgrimler, kol. 478–479.
- ⁹⁸ Por. Jan Paweł II, *Do czcigodnego ojca Lanfranco Serriniego*, nr 4; Paweł VI, Przemówienie Ojca św.... podczas Kongresu Bonawenturiańskiego w Rzymie (24.09.1974), w: *Św. Bonawentura. Życie i myśl*, s. 536–537.
- ⁹⁹ Jan Paweł II, *Do czcigodnego ojca Lanfranco Serriniego*, nr 5.
- ¹⁰⁰ Por. t. 5, Lublin 1989, kol. 562–587.